

V.M.RƏHMANOV

AİLƏDAXİLİ NEVROZLAR

*Uşaqlarda və yeniyetmələrdə psixosomatik,
nevrotik və somatoform pozuntular.
Validənlərin göz yaşları, həyəcanları,
mikro və makro mühitdəki münaqişələr fonunda
uşaqlara xas olmayan “uşaq” xəstəlikləri*

Monoqrafiya

QANUN NƏŞRİYYATI

Müəllif: **Vaqif Məmməd oğlu Rəhmanov** – Beynəlxalq Təhsil və Elmlər Akademiyasının akademiki, tibb elmləri doktoru, professor, Ukraynanın əməkdar həkimi və əməkdar səmərələşdiricisi, Beynəlxalq Kadrlar Akademiyasının fəxri professoru, Avropa Psixoterapevtlər Assosiasiyasının üzvü, Uşaq və Ailə Psixiatriyası, Psixoterapiya, Psixologiya, Tibbi və Psixososial Reabilitasiya Elmi-Tədqiqat İnstitutunun direktoru, uşaq və böyüklər psixiatriyası üzrə ali kateqoriyalı həkim.

V.M.RƏHMANOV. AİLƏDAXİLİ NEVROZLAR

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2026, 576 səh.

Tanınmış həkim-psixiatr, psixoterapevt, psixoanalitikin növbəti elmi işində uşaq və yeniyetmələrdə nevrotik və somatoform pozuntuların etiopatogenezi, klinik mənzərəsi və diaqnostikası araşdırılır.

Monoqrafiyada uşağın perinatal və postnatal inkişaf dövrlərində endogen və ekzogen biososial, ilk növbədə isə neqativ sosial, psixotraumatik, ekoloji və digər amillərin təsiri altında nevrotik və somatoform simptom və sindromların formalaşması və inkişafı konsepsiyası təqdim olunur.

Nevrotik və somatoform pozuntular yaş dövrləri ilə əlaqəli şəkildə təhlil edilir və onların klinik mənzərəsi patomorfoz nəzərə alınmaqla şərh olunur. Müxtəlif nevrotik və somatoform pozuntuların təzahürlərinin diferensial diaqnostik meyarları verilir.

Monoqrafiya, Uşaq və Ailə Psixiatriyası, Psixoterapiya, Psixologiya, Tibbi və Psixososial Reabilitasiya Elmi-Tədqiqat İnstitutuna rəhbərlik edən müəllifin çoxillik elmi-tədqiqat fəaliyyətinə əsaslanır.

Uşaq psixiatrları, ailə həkimləri, pediatrlar, uşaq və yeniyetmələrin reabilitasiyası ilə birbaşa məşğul olan digər mütəxəssislər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ISBN: 978-9952-15-049-0

© V.M.Rəhmanov, 2026

© Qanun Nəşriyyatı, 2026

İxtisarların siyahısı

A – autizm	XPƏ – xoşxassəli parok-sizmal əyriboyunluq
AD – atipik depressiya	DP – depressiv pozuntular
A/T – arterial təzyiq	YNH – yol-nəqliyyat hadi-səsi
ASP – autistik spektr pozuntuları	DS – depressiv sindrom
AM – autogen məşq	USİ – uşaq serebral iflici
BAƏ – bioloji aktiv əlavələr	MBT – mədə-bağırsaq traktı
BDP – böyük depressiv pozuntu	PİL – psixomotor inkişafın ləngiməsi
T – təlqinəuyma	PNİL – psixi-nitq inkişafın ləngiməsi
ÜST – Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı	İÜX – işemik ürək xəstəliyi
VDD – vegetativ-damar distoniyası	İN – isterik nevroz
TSEK – Tibbi-Sosial Ekspert Komissiyası	HPN – hipoxondrik nevroz
BA/G – baş ağrıları / gərginlik	KAQ – kompulsiv artıq qidalanma
GPK – hiperventilyasiya böhranı	KS – kortikosteroidlər
D – depressiya	KT – kompüter tomoqrafiyası
XB – xoşxassəli başgicəllənmə	KX – katexolaminlər
DKP – dissosiativ (konversion) pozuntu	SN – Səhiyyə Nazirliyi
DN – depressiv nevroz	XBT – Xəstəliklərin Beynəlxalq Təsnifatı
XPB – xoşxassəli parok-sizmal başgicəllənmə	BST – Beynəlxalq Səhiyyə Təşkilatı
	MRT – maqnit-rezonans tomoqrafiyası

Avarlıqlıq bütün rəzəletlərin mənbəyidir. Avarlıqlıq olmayan yerdə şər də yoxdur.

Hippokrat

Bir neçə həkim xəstəni müayinə edərkən, xəstənin yanında xəstəliyin gedişi barədə öz fikirlərini bildirməməli, xüsusən də mübahisə etməməli, bir-birinin fikrini təkzib etməməli və həmkarlarını ələ salmamalıdırlar.

Hippokrat

SA – sinir anoreksiyası
SB – sinir bulimiyası
NSD – neyrosirkulyator distoniya
NLP – neyrolinqvistik proqramlaşdırma
UAPPPTPRETİ – Uşaq və Ailə Psixiatriyası, Psixoterapiyası, Psixologiyası, Tibbi və Psixososial Reabilitasiya Elmi-Tədqiqat İnstitutu
NS/PSPN – nevroitik və somatoform (psixosomatik) pozuntular (nevrozlar)
SVN – sarışan vəziyyətlər nevrozu
QNN – qorxu (narahatlıq) nevrozu
SV – sarışan vəziyyətlər
SQ – sarışan qorxular
SR – sarışan rituallar
OKP – obsesif-kompulsiv pozuntu
KRVİ, KRVX – kəskin respirator virus infeksiyası (xəstəliyi)
PA – panik atak
PQ/N – panik qorxu, narahatlıq
SŞP – sərhəd şəxsiyyət pozuntusu
SV – sərhəd vəziyyəti

SSPP – sərhəd sinir-psixi pozuntu
PNP – psixi-nitq pozuntusu
PMP – psixomotor pozuntu
PSP – psixosomatik pozuntular
PGA – patoloji gülmə və ağlama
AP – adaptasiya pozuntusu
REQ – reoensefaloqrafiya
DÇSH – diqqət çatışmazlığı sindromu, hiperaktivlik
HSDÇ – hiperaktivlik sindromu, diqqət çatışmazlığı
HAQİ – həddindən artıq qiymətli ideya
HAQT – həddindən artıq qiymətli təhsil
SS – Sandifer sindromu
ÜDS – ürək-damar sistemi
EÇS – eritrositlərin çökmə sürəti
KD/AKP – keçici dissosiativ/autistik konversiya pozuntusu
TK – transkortizon
USM – ultrasəs müayinəsi
MSS – mərkəzi sinir sistemi
EKQ – elektrokardioqrafiya
ExoEQ – exoensefaloqrafiya
EEQ – elektroensefaloqrafiya

Tibb sahəsinin böyük simaları – həkimlər və şəfa-vericilər nəinki biliklərə və “həkimlik labirintində” çarə axtaran xəstənin müalicəsinə xüsusi yanaşmaya malikdir, onlar həm də öz xəstəsinin yaşadığı hissləri və çəkdiyi əzabları dərinləndən bilən, zəngin təcrübəyə sahib insanlardır.

V.M.Rəhmanov

Uşaq sahibi olmağa qərar vermək – zərəfat iş deyil. Bu o deməkdir ki, ürəyinin bundan sonra və əbədi olaraq bədənindən kənarda gəzməsinə razı olursan.

Elizabet Stoun

GENİŞ SİTAT

Bütün Yer üzündə xəstə övladına, ümumiyyətlə isə uşaqlarına görə, taleyin qəfil haqladığı bədbəxtliyi üzündən anaların, ataların, qocaların göz yaşları eyni cür **axır** (məmnuniyyətsizlik, həyatının qaydasında olmaması, gerçəkləşməmiş arzular, bəlalar, destruktiv davranış və düşünmə, həyatda təməl dəyərlərin olmaması, şıltaqlıqları, o cümlədən xəstəlikləri və s. üzündən).

Bir çoxlarında (taleyin gərdişi və acınacaqlı qismət, ağır sınaqlar və övladlarına kömək etmək uğrunda aramsız mübarizə səbəbindən) **vaxtından əvvəl saçlar ağarır, bel bükülür, üzdə qırışlar yaranır, əllər və ayaqlar əsir.**

Zahirən onlar zəif, mənəvi və fiziki cəhətdən tükənmiş, arıqlamış, yorğun görünürlər; həyatı maraqları və əsas üz ifadələri olmur (mimikalarında emosionallıq yoxdur).

Daimi stres, yüklənmə və gərginlik səbəbindən aşağıdakılar baş verir:

- vaxtından əvvəl qocalma;
- xroniki xəstəliklər və yaşa uyğun gəlməyən pozuntular;
- intihar xarakterli ifadələr və cəhdlər;
- reabilitasiya müəssisələrində mütəxəssislər tərəfindən aparılan müayinə və müalicələrin nəticə verməməsi səbəbindən onlar “həkim labirintlərinin pasiyentlərinə” çevrilirlər.

Nəticədə:

- insanların əksəriyyəti asanlıqla müxtəlif müayinə və müalicə üsullarının təsirinə düşür, onlara daha çox güvənməyə başlayır, fəvqəltəbii qüvvələrin (cadugərlik, nəzər, qarğış və s.) mövcudluğuna inanırlar;
- psixofizioloji proseslərin tükənməsi səbəbindən mütəxəssis və ya tiblə əlaqəsi olmayan qeyri-peşəkar şəxslərin apardıqları qeyri-adekvat müalicə üsullarının şübhəli effektivliyinə tənqidi yanaşma azalır; belə insanlar bu cür reklam təklifləri ilə aldatmaq və ya nəyə isə (“maddi xərclərə çəkməyə”) inandırmaq asan olur.

***Nümunə.** Autizm diaqnozu qoyulmuş səkkizyaşlı Yeqorun ailəsi adekvat müalicədən imtina edərək, orqanizmin ağır metal və parazitlərdən “təmizlənməsi” yolu ilə müalicə edilməsinə və immunitetin yüksəldilməsinə inanırdı. Nəticədə vəsait çatışmazlığı səbəbindən iki mənzili satmaq məcburiyyətində qaldılar və heç bir səmərə verməyən müalicəyə yüz min dollardan çox xərclədilər. Ata uşağında vəziyyətin pisləşməsinə və ailənin əhəmiyyətli maliyyə itkilərini çox ağır qəbul etdi, içkiyə qurşandı, psixosomatik vəziyyəti pozuldu, onda aqressiya, qəzəb, qeyriadekvat davranışlar*

yarandı, panik həyəcan və qısamüddətli psixosensor oyanmalar zamanı həyat yoldaşını, anasını vurmağa, “boğmağa” cəhdlər etdi.¹

İki il ərzində uşağın davranışı, nitq bacarığı pisləşdi və valideynlər kömək üçün yenidən bizə müraciət etdilər.

– onların bir qismi mistik fəvqəltəbii baxışlara sadıq qalır, inanmanın qaçılmaz olduğu fikrini təlqin edir, xəstəlikləri öz əməllərinə görə Tanrının cəzası hesab edir;

– onlarla baş verənləri mistik şəkildə şərh etməklə fatalist düşüncələrə qapılır, özlərini günahlandırır, dünyagörüşlərini özləri məhv edir, “qaçılmaz taleyə inam” bəsləyirlər;

– öz qüsurlarını başqalarında güzgüdəki əks kimi görürlər.

Nümunə. İ.-nin anası 32 yaşındadır. Diaqnoz: – dağınıq skleroz. Qadın öz uşağının xəstəliyinin (autizm və mürəkkəb qıcolma sindromu) səbəbini gəncliyində yüngül həyat tərzini sürməsində və ilk hamiləliyini gecikmiş müddətdə süni yolla pozdurmasında (abort etdirməsində) görür, buna görə də “Tanrının onu buna görə cəzalandırdığını” düşünür.

– Xəstə vəziyyətdə olduqlarını görməzdən gələrək müalicədən imtina edirlər;

– Şəxsiyyəti dəyişmiş, aydın ifadə olunmuş qeyri-psixotik ruhi pozuntuları, o cümlədən psixi pozuntuları olan insanlara çevrilirlər;

¹ Kitabda verilən nümunələrdə izahatların üslubu, xəstələrin şikayətləri və ifadələri dəyişdirilmədən ümumiləşdirilib.

– Qeyri-standart davranışla xarakterizə olunan, həyat reallıqlarını adekvat qəbul etməyə qadir olmayan ekssentrik şəxslərə çevrilirlər;

– Başqalarının sağlam uşaqlarına və ailələrinə qarşı qəzəb və həsəd duyurlar;

– Bütün bələlarda tibb işçilərini, ailə üzvlərini günahlandırır, lakin özlərində günah görmürlər. Bəzən əksinə də olur. Uşağın xəstəliyində özlərini günahkar sayır, utanır və vicdan əzabı çəkirlər;

– Həmişə xəstəliyin, davranış pozuntusunun, qeyri-adekvatlığın və həyatda uğursuzluğun, xüsusən də uşaqların problemlərinin səbəbini pisliklərdə, başqalarının günahlarında axtarırlar;

– özlərinin təqsirini isə həmişə ya unudur, ya bilərəkdən görməzdən gəlir, ya da bu barədə düşünmək belə, istəmirlər.

Övlad problemlərinin səbəblərini axtarmazdan əvvəl, hamiləliyin necə baş verdiyini və gələcək valideynlərin döhlənmədən əvvəlki bioloji: psixofizioloji, psixofiziki və sosial vəziyyətinin necə olduğunu, hamiləlik dövründə nə ilə məşğul olduqlarını (xüsusən də ananın gərgin işi, tələş, imtahanlar, zərərli vərdişlər, zərərli istehsalat, kompüterlə iş, sosial və təbii kataklizmlər, narahatlıqlar, genetik meyillilik, xəstəlik və dərman qəbulu və s.) hərtərəfli təhlil etmək məqsədəuyğun olardı. Əgər hər kəs güc tapıb öz daxilinə nəzər salsə, övladındakı xəstəliklərin səbəbini tapar.

Gəlin etiraf edək ki, valideynlərin gənclikdə etdikləri, onların övladlarının sağlamlıq vəziyyətində, davranışında və həyat keyfiyyətində öz əksini artıqlaması ilə tapır.

– valideynlərin böyük bir qismi övladlarının taleyi ilə barışır və mütəxəssislərin abstrakt sözlərinə inanır: “Gözləyin, böyüyəndə düzələcək, yaxşılaşacaq”; möcüzəvi şəfa gözləyir, ya da müalicə və xəstə uşağa görə öz günahlarını “təmizləmək” üçün intəhasız olaraq kabinetlərin qapılarını döyürlər;

– həddindən artıq hiperqayğı;
– hər şeyə qarşı laqeydlik;
– xəstə uşaqla məşğul olmağı dayandırır, öz sağlamlığına və xarici görünüşünə fikir vermir, doğmalarına və yaxınlarına qarşı biganə olurlar;

– başlarına gələni unutmaq, dərdi yaddan çıxarmaq üçün bəziləri alkoqol və siqaretə aludə olurlar (xüsusilə atalar);

– bəzi hallarda ailə üzvlərindən birinin qeyri-adekvat davranışı ailənin dağılmasına (ata və ya ananın təşəbbüsü ilə) gətirib çıxarır.

Nəticədə dünyanın güclü, enerjili, qürurlu, həyatsevər insanları – ana, ata və ailənin digər üzvləri ümitsizlik, özünün və yaxınlarının taleyinə qarşı biganəlik səbəbindən, psixoloji və patopsixoloji əhvali-ruhiyyələri, qavrayış və anlayışları ilə əlaqədar olaraq bomboş, cansız baxışları olan “canlı mumiyaya” çevrilirlər.

Əziyyət çəkən, alçalan və sevən bu narahat adamlar dəhşətli səslər, iniltilər çıxarır, ürəkləri ağrıyır, iztirab içində, mikromühitdə və makromühitdə əsassız şəxsiyyətlərarası münaqişələrdə olur, işsiz, həvəssiz həyatın dibində yaşayırlar. Bəzilərini vaxtından əvvəl qəfil ölüm yaxalayır.

***Nümunə.** Uşaq atası ilə qışda balıq ovuna getdikdən sonra soyuqlamış, eşitmə qabiliyyətini itirmiş və uzun müddət stasionarda müalicə almışdı. Xəstə uşağın atası arvadının və qaynanasının övladının xəstələnməsinə görə sonsuz itihamlarına dözməmiş, işləyə bilməmiş, işdən azad edilmiş və daha sonra vicdan əzabı çəkərək intihar etmişdir.*

Əgər yuxarıda deyilənlərin hamısını istisnasız olaraq ətraflı təhlil etsək – səbəblər eynidir: uşaqlar... Gözyaşı içində deyilən sözlərin tərcüməyə ehtiyacı yoxdur...

Mən belə halları hər gün müşahidə edirəm. Bütün həkimlik fəaliyyətim yuxarıda təsvir edilən xəstə uşaqların və böyüklərin, eləcə də onların ailələrinin problemləri ilə bağlıdır. Ailənin hər hansı üzvünün qəfil xəstələnməsi nəticəsində yaranan və yaxınlarını çarəsiz vəziyyətdə qoyan problemlərin siyahısını sonsuzadək genişləndirmək olar.

Təqdim olunan monoqrafiyanın bütün məzmunu məhz bu problemə həsr olunmuşdur.

V.M.Rəhmanov.

Uşağın ilk hissləri – həzz və iztirabdır, məhz onların sayəsində ruhda əvvəlcə xeyir və şər özünü göstərir.

Platon

Şən insanlar daha tez sağalır və daha uzun yaşayırlar.

A.Pare

İstənilən daimi fikir, o cümlədən də xəstəlik haqqında düşünmə də maddiləşə bilər. Və sağlam insanlar arasında

